

Секція «Теорія»

Німецький романтизм: філософія як туга за домом

Артемій Смірнов

Національний університет «Києво-Могилянська
Академія»

Група раннях романтиків (*Frühromantik*) проводила активну діяльність з 1796 по 1801 – в період політичної нестабільності, пов'язаної з Французькою революцією та індустріалізацією промисловості, релігійної кризи, та «революційних» змін у філософії, спричинених кантівською Критикою чистого розуму. Вона об'єднувала таких представників як Фрідріх Шлегель, Август Шлегель, Новаліс (Фрідріх фон Гартенберг), Фрідріх Шлеєрмахер, Фрідріх Шеллінг. Здебільшого їхній здобуток залишається поза увагою академічних студій, що, однак, не означає, що вони не залишили по собі ідей, які залишаються актуальними й понині. Зокрема, вони показують, яку роль повинні відігравати мистецтво та філософія в умовах скептицизму щодо існування реального світу.

Романтизм твердить, що світ рухається через іронію – постійне знищення та творення. Кожна теза вже несе в собі антитезу, але це ніколи не переходить у позитивність. Розум може рухатися лише тими шляхами, що їх прокладає мова. Відповідно – шляхів до істини, як і цілей, може бути дуже багато.

Мова є унікальною для кожного народу, але більш того вона є унікальною за тими символічними формами та змістами, що в собі несе. Тобто мається на увазі не фактична мова певного народу, а наративи, що у ній існують. Людина не може існувати поза мовою й культурним контекстом.

Якщо існує множинність символічних форм (наративів), а також усвідомлення постійного руху вперед через заперечення, то людина повинна прийняти як даність те, що існує постійна зміна способів дивитися на речі, існує історична мінливість.

Для романтизму важливо те, що побудувати завершено

систему неможливо. Романтики відкидають першість розуму, відкидають можливість знайти «необумовлену» основу для всього знання – як, наприклад, Фіхтеанське Я. Скоріше вони є ближчими до Гегеля у твердженні, що «безпосереднього» досвіду не існує. Й, так само як Гегель, вони кажуть про те, що історія рухається через заперечення заперечення. Але без переходу у позитивність філософія скоріше стає подібною до мистецтва чи культури – це цикл різноманітних інтерпретації, що надбудовуються.

Ідеальним вираженням романтичної філософії стає герменевтика – нескінченна можливість інтерпретації як даність, з якою треба змиритися. Ми не можемо пояснити все за допомогою розуму, оскільки він залежить від мови, а відповідно від «традиції» використання слів. Ми не можемо прийняти «погляд ззовні» (*view from nowhere*) для пояснення всесвіту.

Що залишається – це думка Новаліса: «Філософія – це, зрештою, туга за домом. Бажання повсюдно бути вдома» (Novalis, 1923, p. 179). Це намагання почувати себе захищеним у світі, який ти можеш пізнати та зробити рідним. Але туга не може бути вичерпана до кінця, вона залишається як дисонанс між нами та світом. Ми можемо тільки передчувати нескінченне, але не мислити його: знати абсолют негативно – як визнання нашої неспроможності його досягнути.

Це відчуття трансцендентного, однак, може знайти вираження як у мистецтві, так і у філософії через символ – образ, що його інтерпретації є нескінченними. Ми можемо існувати тільки через наративи й символічні прив'язки, але їх треба правильно спрямовувати. Для романтиків це був принцип тотальності заснований на любові як єднальному принципі, розказаний у формі казки, але з претензією на те, щоб стати міфом чи релігією. Сучаснішу альтернативу знаходимо в Адорно в його «Естетичі»: мистецтво дає нам образ світу, в якому люди не домінують над природою під впливом Прогресу. Отож, герменевтиці світу немає кінця, але вона здатна формувати проєкції ідеального світу, в якому знімаються суперечності, й цим наближає нас до абсолюту.

Бібліографія:

Novalis, P. (1923). *Schriften*. Hg. J. Minor

Adorno, T. (2021). *Ästhetische theorie*. CPI books GmbH.

Відношення людини та світу в світлі тези Протагора про людину-міру

Олександр Бондаренко

Інститут філософії імені Г.С. Сковороди НАНУ

Поняття міри поза контекстом відомого вислову Протагора, а саме «πάντων χρημάτων μέτρον ἐστὶν ἄνθρωπος» (Notomi, 2013, pp. 25–33, далі – теза Протагора або ТП) або «всіх речей мірою є людина» (це перша частина фрагмента – решта не грає ролі в подальшому), майже ніколи не було предметом поглибленої рефлексії у філософії. Винятками є Арістотель з обговоренням міри у «Метафізиці», книзі X (Арістотель, 2022), та Гегель зі знаменитою мірою як єдністю кількості та якості (Houlgate, 2021). Звісно, міра згадується і в інших авторів, зокрема в Гайдегера в «Європейському нігілізмі» (Heidegger, 1982), проте не має суттєвого значення. Все ж, на мою думку, це поняття має серйозний філософський потенціал і заслуговує на те, щоб посісти чільну позицію в філософському дискурсі. Як його розумів Протагор нам не відомо і я не ставляю собі за мету це з'ясувати. Проте я хотів би дослідити ті сенси та імплікації поняття міри, що можуть бути закладені в нього зараз, та окреслити варіант розв'язку проблеми відношення людини та світу в світлі тези Протагора.

Під чільним місцем у філософії я розумію закладення поняття міри у фундамент метафізики, що тут розглядається. Після кількох кроків узагальнення деякого вихідного визначення міри я отримую таке визначення: міра це те, чим всі речі існують одна щодо одної. Таке існування можна було б назвати реляційним, воно постулюється в реляціонізмі. З викладеного я роблю висновок про повне охоплення світу мірою, або про те, що «все є мірою».